

KIRGIZİSTAN'DA İNANÇ ve KÜLTÜR TURİZMİ: ÖZGEN ŞEHİRİ

Eyüp ÇİKOLAR¹

ORCID: 0000-0002-2697-4407

ÖZ

İnanç turizmi çok eski çağlardan beri alışagelmiş bir faaliyet olmakla beraber; tapınaklara yapılan ziyaretleri, seremonileri, kiliselerdeki dua ve kutsama ayinlerini; toplantıları ve gezileri kapsamaktadır. Kültür turizminin bir çeşidi olarak da ilişkilendirilen inanç turizmi, insanların dinî inançlarına göre farklılık göstermiştir. Genel itibariyle ibadet amaçlı yapılırsa da; aynı zamanda somut olan kültürel varlıkları tanıma, toplumsal bağ kurma ve kültürel değerlere sahip çıkma amaçlı olarak da gerçekleşmiştir. Bu çalışmada Oş (Osh) ili sınırları içerisinde yer alan Özgen (Uzgen) şehrindeki; Özgen Minaresi ve İmam Serahsi Camii, inanç ve kültür turizmi çerçevesinde incelenmiştir.

Kadim şehir Özgen, ilk Müslüman Türk Devleti Karahanlılar Devleti'nin en önemli siyasi, tarihi, dinî ve kültürel bir şehri olma özelliğini korumuş, aynı zamanda da inanç ve kültür turizmi bakımından önemli eserleri günümüze ulaştırmıştır. Buralara yapılan ziyaretlere bakıldığında ise Kırgızistan'ın turizm potansiyeline de katkı sağladığı görülmektedir. Çalışmada kaynak tarama yöntemi, gözlem ve görüşme metodu kullanılmış olup, inanç ve kültür turizmi açısından Özgen şehrinin önemli bir destinasyon merkezi olduğu ve inanç turizminde de önemli bir yer tuttuğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Özgen, İnanç ve Kültür Turizmi, Kırgızistan

THE RELIGIOUS AND CULTURAL TOURISM IN KYRGYZSTAN: ÖZGEN CITY

ABSTRACT

As well as religious tourism has been a habitual activity since ancient times; it includes visits to temples, ceremonies, prayer and blessing rituals in churches, meetings and excursions. Religious tourism, which is also associated as a type of cultural tourism,

¹ Öğr. Gör. Kırgızistan Toktomamatov Üniversitesi, İşletme-Turizm Fakültesi, ebilim_27@hotmail.com

Geliş Submitted: 04.05.2023- **Kabul Accepted:** 13.06.2023

has differed according to people's religious beliefs. Although it is generally done for worship purposes; at the same time, it has been realized with the aim of recognizing tangible cultural assets, establishing social ties and protecting cultural values. In this paper, in the city of Uzgen within the borders of Osh province; Uzgen Minaret, and Imam Serahsi Mosque were examined within the framework of religious and cultural tourism.

The archaic city of Uzgen has preserved its characteristic of being the most important political, historical, religious and cultural city of the first Muslim Turkish State, the Qarakhanid State, and at the same time it has brought important works of religious and cultural tourism to the present day. Looking at the visits made to these places, it is seen that they contribute to the tourism potential of Kyrgyzstan. In the study, literature review method and observation and interview methods were used and it is aimed to determine that the city of Uzgen is an important destination center in terms of religious and cultural tourism and that it has an important place in religious tourism

Key words: Uzgen, Religious and Cultural Tourism, Kyrgyzstan

1. GİRİŞ

Literatüre baktığımızda inanç turizminin tarihi çıkış noktasında hac yerleri ya da hac alanları ağırlıklı vurgulanmaktadır. (Erbaş, 2002: 98-103)'a göre, Mezopotamya'da yer alan Nippur tapınağı, Asur'da Ninova tapınağı, M.Ö. XVIII. yüzyıldaki Şanlıurfa Harran'daki Sin ve Suriye'deki Belit Ekalli tapınakları; Antik Yunan'da başta Olympus olmak üzere, Efes, Epidaure, Eleusis, Delos ve Delphes gibi örnekler, hac yerleri arasında gelmektedir. Bazı bilim adamları, hac kavramı ve bu fenomenin binlerce yıldır devam etmesi nedeniyle inanç turizminin en eski turizm şekli olduğunu belirtmektedir (Pohner vd., 2009). Literatürde Bizans döneminden beri Kutsal Topraklarda oteller olduğunu gösteren kaynaklar vardır. Bu veriler, tek tanrılı dinler için din turizminin oldukça erken bir başlangıç yaptığını göstermektedir (Selebou, 2016). Öte yandan Müslümanlar için Mekke'ye seyahat etmek bir zorunluluk şeklindedir. İslâm inancında bu yolculuk müminler için bir nevi farzdır. Kur'an'da Hac adıyla anılır. Dinî İslami metinler, Müslümanların, Mekke'ye ek olarak Medine'yi ve Hz. Muhammed (S.A.V)'in yaşadığı diğer kutsal yerleri ziyaret etmeleri gerektiğini göstermektedir (Balomenou vd., 2015; Turker, 2016).

İnanç Turizmi olarak adlandırılan "Din Turizmi", inançlı insanların anlam arayışlarında din veya maneviyatla ilgili nedenlerle, bireysel veya gruplar halinde seyahat ettikleri bir turizm şeklidir. Hac, misyonerlik veya eğlence amaçlı olabilir. Günümüzün en popüler turistik yerlerinin çoğu, antik ibadet yerleri veya görünür mucizelerin bulunduğu yerle ilgilidir. Buna ek olarak, Hac, din turizmin bir parçası olarak, genellikle yabancı topraklarda seyahat ederek, bir yerden diğerine geçme eylemidir. Ve genellikle dinî çağrışımlarla bir grup insanın düzenli yürüyüşü ya da kutsal bir amacı olan ritüel bir yolculuktur (Jongmeewasin, 2015). Teknolojideki ilerlemeler ve dünya çapında artan gelirler, son birkaç on yılda uluslararası seyahatlerin artmasına neden olmuştur. Birçok kişi için din turizmi tercih edilen seyahat şeklidir. Din turizmi, yönetim ve turizm araştırmacısı Somnuck Jongmeewasin (2015) tarafından "inançlı insanların anlam arayışlarında din veya maneviyatla ilgili nedenlerden dolayı bireysel olarak veya gruplar halinde seyahat ettikleri bir turizm biçimi" olarak tanımlanmıştır (Sledge, 2017).

İnanç turizmi üç paradigmaya dayandırılabilir. Birincisi, turizm içinde hizmetin tanıtımı, ikincisi, kalkınmayı desteklemek için ortaklık ve üçüncüsü, ürünün (hac, kilise turizmi, dinî etkinlikler vs.) kalitesine ve sürdürülebilirliğine odaklanmaktır (Shackley, 2005; Saravanan ve Rao, 2006; Zairi ve Whymark, 2000).

Din ve hac turizmi, profesyonel amaçlı seyahatler hariç olmak üzere, dinî amaçlar için olağan ortamın dışındaki tüm seyahatleri ifade eder. Düğün törenlerine veya cenazelere katılma, genel olarak arkadaş ve akraba ziyaretleri başlığı altında sınıflandırılır. Ancak bu törenlerin güçlü bir dinî çağrışıma sahip olduğu ülkelerde, Din ve Hac başlıkları altında sınıflandırılması daha uygun olabilir (UNWTO, 1995).

Dinî seyahat, manevi tatmin, kendini keşfetme, kültürel ufku genişletme veya kutsal yerleri ziyaret etme gibi yapıcı unsurlarla bağlantılıdır (Collins-Kreiner, 2010). Din turizmin gelişiminin yerel toplum üzerinde güçlü bir ekonomik etkisinin yanı sıra sosyo-kültürel, politik ve çevresel etkileri olabilir (Collins-Kreiner, 2010b; 2010c).

Bu çalışmada Özgen'deki inanç merkezleri, inanç turizmi çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada kaynak tarama, gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılarak verilere ulaşılmış, çözüm ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

2. Din ve Kültür Turizmi Kavramsal Çerçeve

(Karaman vd., 2008: 210) 'a göre inanç turizmi, kutsal yerlere yapılan dini amaçlı ziyaretleri ve gezileri kapsamaktadır. Din turizmi, kültür turizminin bir parçasıdır. Kültür turizminin manevi motiflerle ilişkili bu bölümü, miras alanlarını ön plana çıkarmaktadır (Kim vd., 2019). Dinî nedenlerden kaynaklanan, manevi amaçlar ve iç huzur için kutsal bir yere yapılan bir yolculuktur (Utomo vd., 2019). Türbeler, mezarlar, camiler, kiliseler gibi dinî cazibe merkezlerini ziyaret etmenin yanı sıra dinî ritüellere ve törenlere gezileri kapsar (Nicolaidis vd., 2017).

Sosyal ve manevi uyumu artırmak için dinî amaçları olan alanlara taşınmaktadır (Collins-Kreiner, 2010). Sanat, kültür, gelenek ve mimarlık gibi dinî formu veya teşvik ettikleri ürünleri deneyimlemenin temel motivasyonu seyahat edilmesidir (FICCI, 2012). (Carmen, 2020) 'nin araştırmasına göre, inanç turizmi ürünlerinin boyutları arasında; geleneksel ve manevi hac, Kilise turizmi, dinî etkinlikler, misyonerlik ve gönüllülük; inanç temelli yolculuklar, dinî yollar ve hac yer almaktadır. Katılımcıları "kısmen veya yalnızca dinî nedenlerle motive edilen" belirli bir turizm şeklidir. (Rinschede, 1992). (Wang vd., 2016: 57)'ne göre, inanç turizmi, özel ilgi turizmi olarak bilinen turizm endüstrisinin bir parçasıdır. (Timothy ve Olsen, 2006)'e göre, inanç turizmi çok araştırılmaya başlanmış bir turizm olarak görülmektedir. Din ve turizm arasında yakın ilişki vardır. Bu sayede inanç turizmi de hem dinî değerlerin önemini ortaya koyarken hem de dinî merkezlere seyahat ve gezi imkânı sağlamaktadır. Öyle ki, (Küçük, 2013)'e göre, din ve turizm arasındaki etkileşim sayesinde inanç turizmi gibi bir turizm türü ortaya çıkmıştır. İnanç turizmi, bir kişinin kutsal yerleri ve din merkezlerini ziyaret etmek için altı aydan fazla olmayan bir süre için ikamet ettiği ülkeden ayrılmasıdır. Öte yandan bu kavram, dinî amaçlarla seyahat eden turistlere hizmet vermeyi amaçlayan bir faaliyet olarak görülebilir (Chumarina vd., 2016).

3. Kırgızistan'da İnanç Turizmi

Tarihe bakacak olursak, Zerdüştlük, Şamanizm, Budizm, Hristiyanlık ve Müslümanlık Kırgızistan'a yerleşmiş dinler arasında gelir. Şüphesiz ki tarihte Kırgızistan'ın Sünnileşmesinde Karahanlılar gibi Müslüman bir devletin de büyük rolü vardır (Çikolar, 2022:56). Bu sayede Kırgızistan, Oş gibi önemli dinî merkezlere sahip olmuştur. Özellikle Oş'taki Süleyman Dağı, Özgen'deki İmam Serahsi Türbesi inanç turizminin önemli sembolleri arasında gelmektedir. Bunun yanında Bişkek'in 10 km uzağında bulunan Taştar- Ata'da kutsal mekân olarak kabul edilmektedir.

Süleyman Dağı, İmam Serasi Türbesi, Taştar-Ata gibi mekanlar Kırgızistan'ın inanç turizmi açısından önemli merkezlerdendir. Hepsinin kendine has birtakım özellikleri bulunmaktadır (Akgöz, 2023:309).

4. Özgen Şehri ve Özgen Minaresi

Tarihi Özgen (Uzgen) şehri, Oş'un 55 kilometre kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Bugün Özgen, Celal-Abad tepesinin karşısında yaklaşık 50 bin nüfusu ile Kırgız standartlarına göre oldukça büyük bir şehirdir. Özgen nüfusunun yaklaşık %90'ı Özbek etnik kökenlidir. Şehir, yukarı ve aşağı Özgen olarak ikiye ayrılır. Yukarı Özgen'de çarşı, dükkân gibi işletmeler bulunmaktadır.

Özgen, M.S. 8. veya 9. yüzyılda kurulmuştur. Aksiket (Özbekistan, Namangan yakınlarında), Kuva (Özbekistan, Andijan yakınlarında) ve Oş'tan sonra büyük bir şehir olmanın yanında; tarihte, Sâmânîler Devleti'nin eteklerinde büyük bir ticaret merkeziydi. Özgen Minaresi ise, 11. yüzyılın ortalarında, Karahanlılar döneminde inşa edilmiştir. Mollaların uygun zamanda, güçlü ve yüksek sesle, müminleri dinî ayinler yapmaya çağıracakları şekilde tasarlanmıştır. Özgen Minaresinin her tuğlasının ayrı bir değeri vardır. Başlangıçta yüksekliği 44 metre olan minare uzunluğu, şu anda 27,5 metreye düşmüştür (Central Asia, 2021).

Özgen mimari kompleksi, Orta Çağ mimari anıtıdır. Özgen merkezinin güneyinde, Kara Darya nehrinin taşkın yatağından daha yüksekte, Özgen'in topraklarında yer almaktadır. 3 türbe ve bunların 150 metre batısında yer alan bir kuleden oluşmaktadır 11-12. yüzyıla aittir. Geleneksel olarak Kuzey, Orta ve Güney olarak adlandırılan türbeler, aslen Karahanlı Devleti yöneticilerinin mezarları arasındadır.

Minarenin kaidesi (minarenin en alt bölümü) tuğlalarla süslü olup, muhtelif yerlerde küçük dikdörtgen yivler bulunmaktadır. Çok yönlü kışlarla oyulmuştur. Kaidenin 3 kenarı pürüzsüz ve zengin desenlerle süslenmiştir; kuzeybatı tarafı kışlık olup, doğu kısımların ortası bezelidir. Giriş bodrum katındadır. Yan tarafta kemer şeklinde oyulmuştur. Oradan, tuğladan yapılmış dar bir sarmal merdiven, çekirdeğin içinden saat yönünün tersine fenere kadar gider. Kulenin çekirdeği yoğun bir şekilde dekore edilmiştir. Kabartmalı desenler, pürüzsüz ganch desenleriyle dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Kule, Müslümanları ezan okumaya davet etmek için yapılmış ve savaş sırasında karakol olarak da kullanılmıştır (Oş Oblastı Ansiklopedisi, 1989).

Minare, bazı kaynaklarda “Özgen Minaresi” ve “Özgen Kulesi” şeklinde ifade edilmektedir. *Dünyaca ünlü Fergana Vadisi'nin doğusunda bulunduğu şehrin ismi ile anılan kule, Burana Kulesi ile benzer özellikler taşımaktadır. Oş Bölgesinde yer alan kulenin Karahanlılar tarafından minare olarak yapıldığı tahmin edilmektedir. Ancak Taşağul'ın (2018) Burana Kulesi için anlattıkları dikkate alındığında Özgön Kulesinin de benzer amaçlarla inşa edilmiş olacağı kabul edilmektedir (Akgöz, 2023:305).*

Ayrıca (Erdemir vd., 2009:15)'in Özgen'e yapmış oldukları gezide Özgen Minaresi ve türbeler hakkında da bilgiler aktarılmıştır. Bahsi geçen Özgen Minaresi burada da gözetleme kulesi şeklinde ifade edilmiştir. ‘*Minare (ya da gözetleme kulesi) ise, 1152 yılında kardeşi Hüseyin İbn Ali tarafından inşa edilmiş. Türbe'nin Nâsır İbn Ali zamanında daha küçük olduğu 1187'de ise ortada kare planlı olarak inşa edilmiş olan türbenin sağına ve soluna simetrik olarak birer büyük odanın eklendiği ve orta kısımdaki büyük odadan sonraki odalara geçiş kapılarının yapıldığı belirtildi. Gerek gözetleme kulesi gerekse türbe dayanıklı pişmiş kırmızı tuğlalardan inşa edilmiş*’ (Erdemir vd., 2009:15).

Müslüman Türk Devleti olan Karahanlılar döneminde Orta Asya'da minarelerin inşa edildiği bilinmektedir. Dolayısıyla “Özgen Minaresi” bunu doğrulamakta olup, minarenin inanç turizmi açısından değeri de anlaşılmaktadır. Karahanlılar döneminde (M.S. 840- 1212) inşa edilen minareler, Orta Asya'daki en eski Türk minareleridir. Burana, Özgen, Buhara Kalyan ve Vobkent minareleri bu minareler arasındadır (Başar, 1997:75).

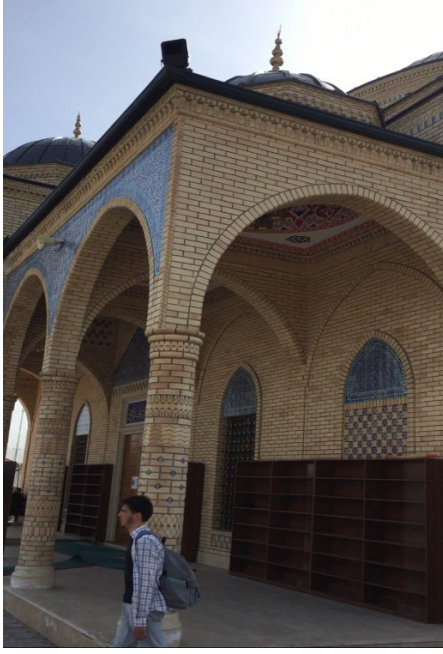
Resim:1 Özgen Minaresi: Yazar tarafından oluşturulmuştur. (11.04.2023)

5. İmam Serahsi Camii ve Türbesi

Hanefi âlimlerinden Şemsü'l-Eimme İmam Serahsi², İslâm medeniyetinin merkezi olarak bilinen Özgen şehrinde, Karahanlılar döneminde yaşamıştır. İyi bir fıkıh âlimi olmasının yanında, ‘İmamların Güneşi’ şeklinde bir unvana da haiz olmuştur. Türbesine gelince, İmam Serahsi Türbesi, Türk Diyanet Vakfı tarafında inşa ettirilmiş ve avlusunun çevre düzenlemesi de yapılarak 8 Kasım 2012’de ziyaretçilere açılmıştır. Türbe, Türkiye ve Orta Asya ülkelerinden yoğun ziyaretçi akınına uğramaktadır. Resim 2’de İmam Serahsi Türbesi’nin en son hali görülmektedir. Orta Asya mimari özelliklerine uygun olarak inşa edilmiş olan türbe içerisinde İmam Serahsi’nin

²Aynı zamanda Şemsü'l-Eimme İmam Serahsi'nin hukuk ansiklopedisi diyebileceğimiz ve o günden bugüne hiç önemini kaybetmeyen büyük eseri el-Mebcut'u yazdığı dönemde Buhâra, Semerkant ve Fergana bölgesi çok önemli birer kültür ve medeniyet merkezi olup Maverâünnehir bölgesinde felsefeden edebiyata, hukuktan dilbilimine kadar çok zengin bir yayın külliyatı vücuda gelmiştir (Bedir, 2005.s.32).

sandukası da yer almaktadır. Türbenin taş duvarlarına bakıldığında ise ünlü taş ustalarının emekle çalıştığı görülmektedir. Ayrıca Türbede kesme taş işçiliği de göze çarpmaktadır. Aynı şekilde Türbenin yakınında, İmam Serahsi Camisi de TDV (Türk Diyanet Vakfı) tarafından Kırgızistan'ın bağımsızlığının 30. yıldönümüne ithafen yapılmış ve hizmete açılmıştır.

Resim:2 Özgen İmam Serahsi Türbesi ve Camii: Yazar tarafından oluşturulmuştur. (11.04.2023)

Resim:3 Hücre (Hapishane): Yazar tarafından oluşturulmuştur. (11.04.2023)

Resim 3'te Külliye'nin avlusunda hücre olarak bilinen, 1 metre derinliğinde yuvarlak ve üzeri demir parmaklıklarla çevrilmiş bir yer bulunmaktadır. Hapis³ hayatında İmam Serahsi'nin burada yıllardır kaldığı araştırmalarda geçmektedir.

6. Literatür Araştırması

Kırgızistan'da inanç turizmine yönelik yerli ve yabancı olarak çok az sayıda araştırmalar bulunmaktadır. Gülcan vd., (2014), çalışmalarında Kırgızistan'da inanç turizminin merkezi olan Süleyman Dağı'nı SWOT analizi şeklinde incelemişler; merkezin Kırgızistan için güçlü ve zayıf yönleri irdelenmiş ve çözüm önerileri olarak dağ ve çevresinin alt ve üst yapı problemlerinin çözülmesi gerektiği ve aynı zamanda çevresel iyileştirmelerin de yapılması gerektiği öneri olarak sunulmuştur. Akgöz (2023), çalışmasında Kırgızistan'ın turizm potansiyelini genel hatlarıyla ele alarak incelemiş, inanç turizmi varlıkları çerçevesinde de Kırgızistan'daki önemli inanç turizmi merkezleri olan Özgen Minaresi, İmam Serahsi Türbesi, Taştar- Ata gibi mekânlar hakkında bilgiler vererek, inanç turizminin Kırgızistan'da önemli bir payının olduğunu ortaya koymuştur. 20-21 Mayıs 2004 'te Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

³ Bu hapishanenin “derin bir kör kuyu” (الجيب) (bk. Hamîdullah, a.g.m., s. 1; Kılıç, a.g.m., s. 29) ve “yer altında bulunan bir zindan” (bk. Ünsal, Ahmet, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl es-Serahsî Şemsü'l-eimme (Broşür), Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Oş, 2007) olduğu belirtilmektedir.

tarafından organize edilen ‘‘Orta Asya’da İslâm’’ isimli sempozyumda, Nizamiyev (2004) tarafından; Oş Kak Sentr Religioznogo Turizma (Dinî Turizmin Merkezi Olarak Oş Şehri) isimli bir bildiri sunulmuştur. Ayrıca 1989 basımlı, Oş Oblastı (ili) Ansiklopedisinde; Oş İli hakkında tarihi, kültürel, coğrafik ve sosyolojik bilgiler bulunurken, burada da inanç turizmi sembollerinden olan Özgen Minaresinin ve buradaki türbelerin hem dinî hem de tarihi özelliği ve değeri anlatılmıştır.

Erdemir vd., (2009) ’in çalışmalarında, Özgen şehrinin; dinî, tarihi ve kültürel değerleri hakkında bilgiler aktarılmıştır. Gezi ve gözlem yöntemiyle elde edilen verilere dayanarak, Özgen minaresinin, Nâsır İbn Ali’nin kardeşi Hüseyin İbni Ali tarafından yaptırıldığı ifade edilerek, buradaki türbelerin tarihsel ve mimari özellikleri anlatılmıştır.

İnanç turizminde medrese, camii, türbe vs eserler de önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede, Kozukulov (2015) çalışmasında dinî kurumlar ve yönetimi üzerine bir araştırma yapmıştır. Burada, Özgen şehrindeki İmam Al Buhari Enstitüsü ve İmam Ac Al Sarahsi Medresesi de dinî ve kurumsal açıdan incelenmiştir.

Bilindiği üzere İmam Sarahsi Camii ve Özkent Camii (Özgen Camii), Türkiye tarafından hizmete açılan önemli inanç merkezleri arasında gelmektedir. Murzaraimov vd., (2021)’un çalışmalarında bu inanç merkezlerinin dinî ve toplumsal değeri ifade edilmiştir.

7. Yöntem

Araştırmada, kaynak tarama metodu yöntem olarak seçilmiş, kitap, ansiklopedi, makale ve elektronik kaynaklar kullanılmıştır. Ayrıca gözlem ve görüşme yapılarak da birincil veriler toplanmıştır.

7.1 Evren – Örneklem

Kırgızistan’ın en önemli vilayetinden olan Oş Oblası (İli) evren olarak, Karahanlılar Devleti’ne ev sahipliği yapmış, ayrıca inanç turizminin en güzel örneklerine sahip olan Özgen Rayonu (İlçesi) da örneklem olarak seçilmiştir.

7.2 Bulgular ve Yorumlar

Araştırmada, yapılan gözleme, görüşmelere, saha çalışmalarına ve de birincil ve ikincil kaynaklara dayanarak, Özgen şehrini inanç turizmi açısından değerli kılan bulguları sıralayacak olursak;

- Oş'ta, inanç turizminin önemli mabetleri arasında gelen Süleyman Dağı'nın UNESCO kültür mirası seçilmesi ve Özgen ilçesinin de Oş'un bir parçası olmasıdır. (Bkz: <https://mfa.gov.kg/tr/dm/kyrgyz-respublikasynyn-antaliya-shaaryndagy-bashky-konsuldugu/menyu---inostrannoe/turaluu/kyrgyzstan-zhnnd/kyrgyzstan-zhnnd-62d56c3714ec8>)
- Özgen'in hem tarihi, hem dinî, hem de kültürel zenginliğinin Kırgızistan turizmine önemli katkı sağlaması.
- Orta Asya'da ünlü fıkıh âlimi İmam Serahsi ve Türbesi'nin Özgen şehrinde bulunması.
- Özgen şehrinin Müslüman Türk Devleti olan Karahanlılar Devleti'ne ev sahipliği yapması.
- Özgen Minaresinin, mimari açıdan Orta Asya mimarilerinin en güzel örnekleri arasında gelmesi.
- Özgen ve çevre bölgelerdeki halk tarafından, özellikle İmam Serahsi Türbesi'nin Ramazan aylarında yoğun ilgi görmesi, burada mevlit okutulması ve kalabalık iftar programları düzenlenmesi.
- İmam Serahsi'nin eserlerinin Avrupa'da ders olarak okutulması ve bölge halkının İmam Serahsi'ye olan sevgisi ve bağlılığı.
- Özbekistan'daki halktan da, Özgen İmam Serahsi Camii ve Külliyesine yakın ilginin duyulması.
- Kırgızistan'daki İlahiyat Fakülteleri tarafından yapılan konferans, sempozyum vs bilimsel etkinlikler sayesinde Özgen şehrinin popüler niteliklerinin artması.
- Son yıllarda Kırgızistan'da lise ve üniversite öğrencileri tarafından Özgen şehrine yapılan ziyaretlerin artması.

Yukarıdaki bulgulardan hareketle Kırgızistan'da inanç turizminin varlığından söz etmek doğru olacaktır. Aynı zamanda inanç turizmi Kırgızistan'daki diğer turizm etkinliklerine göre oldukça iyi seviyede olup, her geçen gün bu turizme ilgi de

artmaktadır. Bu sayede ziyaretçiler bu turizm türünün manevi ikliminden faydalanarak, kültürel etkileşimin içinde de bir aktör olmaktadır.

Ayrıca araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği ile de bulgulara ulaşılmıştır. Araştırma sahası olarak Oş ili, Özgen Rayonu (İlçesi) seçilmiştir. Görüşmede akademik çevreden, STK temsilcilerinden, esnaf ve ev hanımından oluşan katılımcılar yer almaktadır. Veriler Haziran 2023 tarihinde 8 katılımcı ile toplanmıştır. Bu kapsamda katılımcılara görüşme yönteminin teknik ve kurallarına uygun olarak sorular yöneltilmiş ve sonuçları itibariyle de değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Tablo 1: 2023 Yılı Katılımcıların Demografik Özellikleri

KİŞİLER	CİNSİYET	EĞİTİM	MESLEK	YABANCI DİL	UYRUĞU
K-1	Bay	Lisans	Yönetici	Rusça-Kırgızca	K.C
K-2	Bay	Lisans	Memur	Rusça-Kırgızca-Özbekçe	K.C
K-3	Bay	Lise	Esnaf	Özbekçe-Rusça	K.C
K-4	Bay	Lisansüstü	Memur	Türkçe-Arapça	T.C
K-5	Bayan	Lisans	Memur	Türkçe-Arapça	T.C
K-6	Bay	Lisans	Yönetici	Rusça-Kırgızca	K.C
K-7	Bay	Lise	Esnaf	Rusça-Kırgızca	K.C
K-8	Bayan	Ortaokul	Ev Hanımı	Rusça-Kırgızca	K.C

Tablo 1'e bakıldığında katılımcılar %75'lik oranda ağırlıklı olarak erkeklerden oluşmaktadır. Kalan katılımcılar ise bayandır. Eğitim düzeyi ise en yüksek lisansüstü olup, lise mezunu ve ortaokul mezunu katılımcılar da mülâkata katılmışlardır. Birçok meslek dallarından katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların birçoğu Rusça ve Kırgızca dillerine hâkim olmanın yanında, Özbekçe de bilmektedir. Bu çerçevede her bir katılımcı K1 ile K8 arasında kodlanmıştır.

Katılımcılara yöneltilen ‘ ‘ Sizce Özgen şehri inanç ve kültür turizmi açısından önemli bir yere sahip midir? Sorusuna katılımcılar ağırlıklı olarak ‘ ‘evet’ ’ yanıtı vermişlerdir. Ayrıca katılımcılar arasında, Özgen’in tanıtımına ağırlık verilmesi ve buradaki dinî eserlere de sahip çıkılması vurgulanmıştır. **Katılımcı 1**, İslâm’ı kabul eden Türk Devleti Karahanlılara ve Özgen’in en büyük şahsiyetlerinden fıkıh âlimi

İmam Serahsi'ye vurgu yaparak: "...Tarihte Türkiye devletlerinden İslâm'ı ilk kabul eden Karahanlı Devleti'dir. Özgen Karahanlılar'ın şehri olup bölgedeki önemli şehirlerdendir. Yapımı 11.asıra ait olan Özgen Minaresi ve yanında bulunan medrese Karahanlılar'dan kalan büyük bir manevi değere sahip mirasımızdır... ve o devirde yaşayan, mezarı Özgende bulunan büyük İslâm âlimi İmam Serahsi de Özgen'in manevi değerine değer katmaktadır. " şeklinde görüş belirtirken, **K-2** ise "...Özgen bizim için değerlidir. Bizim tarihi ve dinî mirasımızdır. Özellikle İmam Serahsi orada yaşamış ve İslâmiyet'e büyük hizmetler yapmıştır..." şeklinde görüş bildirmiştir.

"İmam Serahsi'nin şahsiyetinin, ilminin ve eserlerinin sizce Özgen'de inanç turizmine etkisi nedir? " sorusuna katılımcıları birçoğu "İmam Serahsi büyük bir şahsiyettir. Özgen şehrinin büyük mirasıdır. Bu sayede türbe ziyaretçi akınına uğramaktadır " şeklinde ortak görüş bildirmişlerdir. **Katılımcı 4** "...İmam Serahsi'ye bölge halkı ve çevre halkı ilgi göstermektedir. Buraya gelen ziyaretçiler manevi bir atmosferi tatmanın yanında; zihinsel, ruhsal ve sosyal olarak rahatlama duygusu yaşamaktadır. Bu da inanç turizmine büyük faydalar sağlamaktadır..." şeklinde görüş bildirmiştir.

Aynı şekilde bu soruya **K-5** "...İmam Serahsi Türkmenistan'dan gelmiştir. Büyük bir İslâm âlimidir. Ulviyeti, mertebesi, şahsiyeti yönüyle de Karahanlı döneminde halkı etkilemiştir. El-Mebcut onun en büyük eseridir. Günümüzde de bu eser çok yönlü incelenmekte ve bilimsel konferanslarda tartışılmaktadır. İfade edecek olursak, Özgen'in en büyük mirası onun eseri ve buradaki türbesidir. Dolayısıyla buradaki İmam Serahsi Türbesi'nin inanç turizmine katkısının önemli olduğunu söyleyebiliriz ... " şeklinde görüş bildirmiştir.

Araştırmada "Karahanlılar'ın Özgen'e sizce inanç turizmi açısından olumlu katkıları nelerdir? " Sorusuna bir katılımcı, Karahanlılar'a ve inanç turizminin gelişimine vurgu yaparak: **K.6** "...Özgen, Karahanlılar'ın önemli merkezi idi. Bildiğim kadarıyla İmam Serahsi gibi zatların türbeleri burada bulunmaktadır. Ayrıca inanç turizminin geliştirilmesine yönelik olarak kriterler belirlenmelidir..." şeklinde görüş bildirirken, **K.7** ise "...Karahanlılar döneminde yapılan Özgen minaresi, şehrin remzidir. Şehrimize güzellik katmaktadır..." şeklinde görüş bildirmiştir. Son olarak "Sizce İmam Serahsi Türbesi'nin Özgen şehrine hem dinî hem de inanç ve kültür turizmi açısından ne gibi faydaları olmuştur?" Sorusu **K.8**'e yöneltilmiş, **K.8**

“...Özgen’deki Serahsi Türbesi ve oradaki caminin olması; İslâm dininin buralara kadar yayıldığıının bir kanıtıdır. Bu inanç için önemlidir. Ayrıca, inanç turizminin gelişmesine de önemli faydalar sağlamıştır...” şeklinde görüş bildirmiştir.

Sonuç ve Öneriler

İnanç turizmi, tarihsel olarak hac alanlarına yapılan ziyaretlerle anılmaktadır. İnsanoğlu ise yaratılışından bu yana manevi ihtiyaçları için kutsal mabetlere ya da kutsal yerlere seyahatler gerçekleştirmiştir. Buradan hareketle, Mezopotamya’da, Antik Yunan’da ve Roma’da; tapınaklar, kiliseler önemli inanç merkezleri olmuşlardır. İnanç turizminin temel felsefesinde ise insan için maneviyat baskın olarak görülse de, onun için kültürel değerleri özümseme, sahiplenme ve toplumsal miras haline getirme hedefi de gözetilmektedir. Bunun örneklerini, semavî ve semavî olmayan dinlerde görmek mümkündür. Bir Budist için değerli olan bir tapınak, bir Müslüman için de bir camiye ya da bir türbeyi değerli kılmaktadır.

Belirtmek gerekirse inanç turizminde, maneviyat olgusu elzem bir konudur. Ziyaret esnasında yapılan herhangi bir dua, seremoni ya da ritüel, insanın iç dünyasıyla hesaplaşmasına ve dış dünyasını sorgulanmasına zemin oluşturur. Dolayısıyla bir ziyarette- anma, değer biçme, bağlanma- kişinin manevi zenginliğini de artırmaktadır. Bu durumda inanç turizminin insan için önemi ve gerekliliği de anlaşılmış olacaktır. Yine bu turizm türünde kültürel etkileşim söz konusudur. Burada somut kültürel mirastan bahsetmekte fayda vardır. Örneğin, bir külliye, bir saray, bir mabet bu kategoride sınıflandırılır. Dolayısıyla, inanç turizminin kültürel miraslarla da yakın bağı bulunmaktadır. Aynı şekilde, bir türbeye yapılan ziyaretlerde de hem manevi iklim yaşanırken hem de bu somut varlıkları tanıma, benimseme, değer verme ve toplumsal miras olarak kabullenme duygusu hakimdir.

Kırgızistan’da inanç turizmine gelecek olursak, ülke; Zerdüştlük, Şamanizm, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi dinlerin etkisi altında olmuştur. Şüphesiz ki, Kırgızistan’ın Müslümanlaşmasında Karahanlılar Devleti’nin büyük rolü olduğunu söylemek doğru tespit olacaktır. Özellikle, Hanefi-Mâtürîdî fıkıhının etkisi ve Yesevîlik Kırgızistan’ın Müslümanlaşmasında önemli izler bırakmışlardır. Bu derin izleri, Oş’ta bulunan Süleyman Dağı’nda, medreselerde, Özgen’de İmam Serahsi ‘de ve Karahanlılar döneminde yapılmış olan türbelerde görmek mümkündür. Kadim Özgen şehri Türk-Müslüman Devleti olan Karahanlılar dönemini yaşamış ve kent- gerek dinî gerekse de

tarihsel dokusunu günümüz dünyasına taşımıştır. Bugün belirttiğimiz dinî alanlar ve tarihi mekânlara ziyaretçiler akın etmekte olup, yine tarihte hem minare hem de karakol vazifesi gören Özgen Minaresi ve maneviyatı büyük öneme sahip İmam Serahsi Külliyesi de önemli inanç merkezleri olmuşlardır. Öneriler olarak, kentin simgesi olan bu dinî mekânların tanıtımına hem turizm çerçevesinde hem de ilahiyat sahasında ağırlık verilmeli, özellikle İmam Serahsi'nin eserleri okutulmalı ve farklı dillerde tercüme edilmelidir. Yine İmam Serahsi Külliyesi'nde, aylık anma ve dua programları düzenlenerek, kent ve çevre halkının da katılımı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akgöz, E. (2023). Kırgızistan'ın Turizm Potansiyeli, Yeni Türkiye Dergisi, Kırgızistan Özel Sayısı, sayı:129, ss.299-315. Ankara.
- Başar, M. (1997). XII.-XIII. yy. Anadolu Minareleri, Selçuk Üniversitesi, yayınlanmamış doktora tezi, Konya, Türkiye, https://www.researchgate.net/publication/266672449_Dynamic_Comparison_of_Three_Major_Turkic_Minarets_in_the_History_of_Minaret_Evolution, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Bedir, M. (2005). "Osmanlı Öncesi Türk Tarih Yazıcılığı" Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, c.III. sa. 5, İstanbul, s.32.
- Balomenou, C., Poulaki, P. & Lagos, D. (2015). Religious Tourism in Greece and regional development: The case of Samos Island. Presented at the 55th Congress of the European Regional Science Association. European Regional Science Association (ERSA), Lisbon, Portugal: 25-28. <https://oaji.net/articles/2021/4505-1632161221.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Central Asia (2021). Uzgen, <https://central-asia.guide/kyrgyzstan/destinations-kg/osh/uzgen/>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Collins-Kreiner, N. (2010) Researching Pilgrimage: Continuity and Transformations. Annals of Tourism Research, 37, 440-456. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.10.016>. (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Carmen, M. (2020). RELIGIOUS TOURISM - BETWEEN CONTENT AND DESIRE IN ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT, The Journal Contemporary Economy, Revista Economica Contemporană, Volume 5, Issue 4.
- Chumarina, G.R., Fakhrutdinova L.R, Eidelman B.M. (2016). Methodological aspects of advertising activity efficiency evaluation//International Business Management. - - Vol.10, Is.23. - P.5572-557. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6236954.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Çikolar, E. (2022)."Kırgızistan'da Selefizm ve Din Hizmetleri". İlahiyat Araştırmaları Dergisi: ss.52-75.

- Erbaş, A. (2002). “İslam Dışı Dinlerde Hac”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5 / 2002: 97-121. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52135>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Erdemir, H. P. & Erdemir, H. (2009). AKADEMİK GEZİ-GÖZLEM: TANRI DAĞLARININ GÖLGESİNDE KIRGIZİSTAN VE KAZAKİSTAN. Tarih Okulu Dergisi, 2009 (III), 1-39. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usakjhs/issue/13548/164104>, (Erişim Tarihi: 02. 06.2023).
- FICCI Religious Tourism Report, (2012). Diverse beliefs: Tourism of faith religious ftourism gains ground, <https://oaji.net/articles/2021/4505-1632161221.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Gülcan, B., Şenol, F., Aytbaeva, A. (2014). “ Kırgızistan’da Din ve Kültür Turizminin Geliştirilmesi Açısından Süleyman Dağı’nın Önemi: Swot Analizi” Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3 (4).ss. 63-80.
- Jongmeewasin, S. (2015). İnanç Turizmi, Hac ve Kültür Turizmi, Silpakorn Üniversitesi, https://www.academia.edu/12252237/Religious_Tourism_Pilgrimage_and_Cultural_Tourism, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Kozukulov, T. (2015). KIRGIZİSTAN’DA DİNİ KURUMSALLAŞMA VE TOPLUM . Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 1 (1) , 177-209 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aicusbed/issue/1518/18673>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Karaman, S., Demirkol Ş. ve Şahin S. (2008). İnanç turizmi. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi (s.209-238), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1422696>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Kim, B. & Kim, S.S. (2019). The effect of religious tourism experiences on personal values. International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage, 7(2), pp. 85-

93. <https://oaji.net/articles/2021/4505-1632161221.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Küçük, M.A. (2013). "Din - Turizm İlişkisi Çerçevesinde Yahudilikte, Hıristiyanlıkta Ve İslamiyette Hac Uygulamasına Genel Bakış". Dini Araştırmalar 16 / 42 (17-06-2013) (Haziran 2013): 101-128.
- Murzaraimov, B. & Köylü, M. (2021). Türkiye'nin Kırgızistan Din Eğitimine Katkıları. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (1), 742-756. DOI: 10.33206/mjss.755077, (Erişim Tarihi: 03. 06.2023).
- Nicolaidis, A. & Grobler, A. (2017). Spirituality, Wellness tourism and quality of life. African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 6(1), pp. 1-37, <https://oaji.net/articles/2021/4505-1632161221.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Nizamiyev, A.G. (2004). Sözlü bildiri: Oş Kak Sentr Religioznogo Turizma (Dini Turizmin Merkezi Oş). Kırgızistan. <https://docplayer.biz.tr/6976978-Kirgizistan-da-din-egitimine-katki-olarak-din-egitimi-sempozyumlari-ve-degerlendirilmesi.html>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Oş Oblastı Ansiklopedisi (1989). Bişkek.
- Pohner, T., Berki, T. & Ratz, T. (2009). Religious Pilgrimage Tourism as a Special Segment of Mountain Tourism, Journal of Tourism Challenges and Trends. 2(1), p.27-45. https://digitalcommons.kennesaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1173&context=ama_proceedings, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. Annals of Tourism Research, 19, pp. 51-67, , <https://oaji.net/articles/2021/4505-1632161221.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Selebou, A.M. (2016). Religious Tourism in Greece: The case of Thessaloniki, Thessaloniki: Auth. <https://oaji.net/articles/2021/4505-1632161221.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Shackley, M. (2005). Service delivery at sacred sites: potential contribution of management science European Journal of Science & Theology 1(4); 33-40

- Saravanan, R & Rao, K.S.P. (2006) Development and Validation of an Instrument for Measuring Total Quality Service. *Total Quality Management* 17(6): 733-749. https://www.researchgate.net/publication/353871128_Religious_tourism, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Sledge, S (2017). A Look at Religious Tourism Marketing: What do Consumers Prefer? https://www.researchgate.net/publication/319851729_A_Look_at_Religious_Tourism_Marketing_What_do_Consumers_Prefer, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Turker, N. (2016). Religious Tourism in Turkey, 121, pp. 151- 172. In; I. Egresi (Ed.), *Alternative Tourism in Turkey*, Geojournal Library. <https://oaji.net/articles/2021/4505-1632161221.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Taşağıl, A. (2018). Orta Asya Tarihi Eserleri. (E.Akgöz, Röportaj Yapan) Bişkek, Kırgızistan. https://www.researchgate.net/publication/369260945_Kirgizistan'in_Turizm_Potansiyeli, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Timothy, D. & Olsen, D. (2006). *Tourism and Religious Journeys*. London-New York: Routledge. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1422696>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- UNWTO. (1995). *Concepts, Definitions and Classifications for Tourism Statistics*, UNWTO, Madrid. <https://eprints.leedsbeckett.ac.uk/id/eprint/4940/6/TheImportanceofReligiousTourismandPilgrimagePV-RAJ.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Utomo, S., Scott, N. & Jin, X. (2019). The impact of Hajj satisfaction on Islamic religious commitment: a theoretical framework. In: A. Jamal, R. Raj and K. Griffin, ed., *Islamic Tourism: Management of Travel Destinations*. Oxfordshire: CAB International, <https://oaji.net/articles/2021/4505-1632161221.pdf>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).
- Zairi, M. & Whymark, J. (2000). The transfer of best practices: how to build a culture of benchmarking and continuous learning – part 2. *Benchmarking: An International Journal* 7(2) 146-167.

https://www.researchgate.net/publication/353871128_Religious_tourism,
(Erişim Tarihi: 04. 05.2023).

Wang, W., Chen, J. S. & Huang, K. (2016). Religious tourist motivation in Buddhist Mountain: The case from China. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 21(1), 57-72. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1422696>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2023).

<https://mfa.gov.kg/tr/dm/kyrgyz-respublikasynyn-antaliya-shaaryndagy-bashky-konsuldugu/menyu---inostrannoe/turaluu/kyrgyzstan-zhnnd/kyrgyzstan-zhnnd-62d56c3714ec8>, (Erişim Tarihi: 04. 05.2